

Morfologia-kurssin luentomateriaaleja

Juho Härme

23. syyskuuta 2016

Sisältö

1	luento 8: Sijat funktionaalisen morfologian kannalta 2.	2
1.1	Datiivin merkityksiä ja käyttöä	2
1.1.1	Tuttuja merkityksiä	2
1.1.2	Datiivi semanttisena subjektina	3
1.1.3	Datiivi verbin täydennyksenä	4
1.1.4	Datiivi adjektiivien täydennyksenä	4
1.1.5	Lisää merkityksiä	5

1 luento 8: Sijat funktionaalisen morfologian kannalta 2.

1.1 Datiivin merkityksiä ja käyttöä

Vaikka genetiivi on venäjän sijoista ehkä monikäyttöisin, myös datiivilla on erityisesti *prepositioiden yhteydessä* koko joukko merkityksiä. Šeljakin (2006: 63–65) erottaa itse asiassa kaikkiaan yhdeksän eri merkitysrypästä, joista seuraavassa tarkastellaan huomionarvoisimpia ja vähemmän itsestäänselviä.

1.1.1 Tuttuja merkityksiä

Ensinnäkin voidaan todeta, että niin kuin käytännössä kaikilla venäjän sijoilla, myös datiivilla on koko joukko paikallismerkityksiä, jotka suomessa ilmaistaisiin varsinaisilla paikallissijoilla (inessiivillä, elatiivilla, adessiivilla ym.). Pohdi vaikkapa seuraavia esimerkkejä:

- (1) Зоопарк находится *к югу от* центра.
- (2) ... в ярости поднимается и идёт *к окну*.
- (3) Сенька снова подошёл к кровати, погладил мальчику по голове.

Perusmerkitys paikassa on siis *к*-preposition avulla ilmaistava lähestyminen jotakin kohti. Kuitenkin esimerkki 3 esittää myös toisen paikkaan liittyvän merkityksen: *liike pintaa pitkin*. Tämä toteutetaan *по*-prepositiolla

- (4) Ползут *по полю* два бойца, вдруг рядом взрыв
- (5) Люди как муравьи *бегают по трассе* склад-магазин-склад, вывозя всё, что ещё не стоит на полках

Toinen varmasti tuttu merkitys on vastaanottajan ilmaiseminen:

- (6) Возможно также, что менее образованные родители из всех сил стремятся дать *детям* высшее образование
- (7) Ручку всё-таки благополучно вернули хозяйке

Myös ajan ilmaiseminen on funktio, jonka ilmaisuun suurin osa sijoista osallistuu, eikä datiivi tee poikkeusta. Ensimmäinen ajallinen merkitys suomentuu usein mennessä-ilmauksilla:

- (8) *К середине следующей недели* карточки были аккуратно распределены на шесть стопок.
- (9) Я по работе тоже практически весь день у компа, так *к вечеру* у меня голова кружиться начинает.
- (10) *Ближе к вечеру* мы снова отправились в лагерь

Kannattaa kuitenkin muistaa, ettei venäjässä ole samalla tavalla käytössä ilmauksia “iltapäivällä” ja “aamupäivällä” kuin suomessa. K-prepositio ja datiivi ovat usein avuksi ilmaistaessa vastaavia ajankohtia, kuten seuraavista kaunokirjallisista käännösesimerkeistä käy ilmi¹:

- (11) Иltapäivällä en enää muista aamun uutisia
Обычно к вечеру я уже забываю утренние известия
- (12) Oli jättänyt lapun, että palaa iltapäivällä, mutta ei sitä ole näkynyt.
Оставил записку, что вернется к вечеру, но больше не появлялся.

Toinen ajallinen perusmerkitys on suomen instruktiivia vastaava:

- (13) По понедельникам и четвергам приходила домработница убирать его дом

Huom По-prepositio merkityksessä ‘johonkin aikarajaan asti se mukaanlukien’ saa viereensä datiivin sijasta *akkusatiivin*: магазин работает с понедельника по пятницу.

1.1.2 Datiivi semanttisena subjektina

Datiivi on merkittävä sija venäjässä myös siitä syystä, että sillä on tiettyjä syntaksin kannalta tärkeitä tehtäviä: ennen muuta kyky toimia lauseen *semanttisena subjektina* (*субъект* erotuksena syntaktisesta termistä *подлежащее*). Semanttinen subjekti voi merkityksen puolesta olla esimerkiksi *kokija* (ks. esim. 14) tai *agentti* (esim. 15) (kat-tava katsaus erilaisten lauseiden erilaisista subjekteista suomessa ja venäjässä: Leinonen 1985: 14–15):

- (14) Мне холодно/весело/жарко/хорошо/неважно.
(15) Что нам делать?
(16) Дедушке жаль студентов.
(17) Мне показалось, что ситуация уже прошла.
(18) Мне думается, что вы ошибаетесь.

Usein näissä tapauksissa suomen kokija ilmaistaisiin adessiivilla (lla) tai ehkä hivenen vanhahtavasti genetiivillä: Minulla/minun on kylmä/jano/nälkä/sääli. On kuitenkin tapauksia, jotka suomenkieliselle eivät tule yhtä intuitiivisesti, kuten присниться-verbi (‘nähdä unta jostakin’):

- (19) Однажды *ей приснился сон*, что Антон Иванович говорит ей какую-то простую быденную фразу.
(20) Когда, поужинав, я лёг в постель, *мне приснилось, что я киномеханик*.

---

¹Esimerkit peräisin Tampereen yliopiston ParFin-korpuksesta, teoksista Konkka: Hullun taivas ja Lehtolainen: Kuparisydän.

1.1.3 Datiivi verbin täydennyksenä

On joukko verbejä, joiden täydennyksen sija on datiiivi. Verrattuna genetiiviä täydennykseen ottaviin verbeihin datiiiviverbien käyttö on selkeämpää: vastaavaa horjuntaa akkusatiivin ja datiiivin välillä ei ole kuin akkusatiivin ja genetiivin välillä. Kieltolauseissa datiiivitäydennys *ei* myöskään muutu genetiiviksi – ei voida sanoa “он не помогал *Анны*”.

Šeljakinia (2006: 64) mukaillen voidaan erottella muun muassa seuraavia datiiivin kanssa yhdistyviä verbejä:

- vastaavuutta tai suhdetta johonkin ilmaisevat: завидовать, противоречить, ответственность, соответствовать
- samanaikaista toimintaa: аккомпанировать, подпевать
- kuuluminen / alistuminen / vastustaminen: сдаваться, подчиниться, сопротивляться

- (21) В первую очередь придётся *подчиниться принципу экологичности*.
(22) Потом, когда я подросла и стала учиться в музыкальной школе, то *аккомпанировала её* на рояле на наших домашних концертах.
(23) Власти этих стран долго *сопротивлялись упоминанию* правозащитной проблематики.

Näihin voidaan lisätä ainakin ryhmä *edistämistä* tai *positiivista vaikuttamista johonkin* merkitsevät verbit: способствовать, содействовать

- (24) “Содействовать политическому развитию и политической организации рабочего класса – наша главная и основная задача”
(25) Скорейшее преодоление данного барьера будет способствовать развитию бизнеса

Kiinnitä huomiota datiiivin rooliin verbeissä запрешать / разрешать (kieltää / sallia):

- (26) Иногда я и разрешаю себе подобные надежды
(27) Впоследствии в этот закон были включены поправки, запрещающие американцам усыновление российских детей

Kiellon/sallimisen kohteena oleva asia tai esine on siis akkusatiivissa ja se, jolla oikeus asiaan on tai jolta se viedään, on datiiivissa.

1.1.4 Datiivi adjektiivien täydennyksenä

Paitsi verbit, myös adjektiivit voivat saada datiiivimuotoisen täydennyksen. Huomaa, kuten edellä mainittiin, että tällöin käytetään yleensä lyhyttä muotoa.

- (28) Такие интеллигенты попросту *вредны государству*
(29) Твоя душа *подобна Мёртвому морю*
(30) Гёте писал в “Фаусте”: “Ты *равен тому*, кого понимаешь”.

1.1.5 Lisää merkityksiä

Seuraavaan on koottu joukko tapauksia, joissa datiiivin käyttö ei välttämättä ole yhtä tuttua kuin edellä mainituissa tapauksissa.

Yksi Šeljakinin (2006: 65) käyttämistä merkitysryhmistä voitaisiin ilmaista termillä *toiminnan kohteen omistaja*. Näissä tapauksissa verbillä on akkusatiiviobjekti, mutta tämän lisäksi datiivilla ilmaistaan tämän objektin haltija tai isompi kokonaisuus, johon se kuuluu:

- (31) В четвёртый, может быть, раз пожав хозяину руку, гость ступил за порог
(32) Такое благородство восхитило меня, и я ещё сильнее пожал ему руку.

Omistettava asia voi olla abstaraktikin, kuten *elämä* esimerkin 33 jälkimmäisessä lauseessa.

- (33) Его *другу* убийца повредил левый бок, но врачи спасли *мужчине* жизнь

Huomaa myös konkreettisempi omistettava, ruumiinosa, esimerkin 33 ensimmäisessä lauseessa.

Katsotaan vielä eräitä po-preposition ilmaisemia merkityksiä. Yksi tavallisimmista on ilmaista jonkun tai jonkin toiminta-alaa tai määritettävää ominaisuutta: чемпион мира по фигурному катанию, исследование по лингвистике, отличный по качеству. Toi-nen tavallinen merkitys puolestaan ilmaisee *syytä tai perustetta*: судить по внешности, ценить по уму, уйти по болезни (näistä tarkemmin ks. Шелякин 2006: 65).

Po-preposition erityisempiin merkityksiin kuuluu niin kutsuttu *distributiivinen* (распределительный) merkitys, jossa jokaiselle antamisen kohteelle annetaan yksi kappale annettavaa esinettä:

- (34) А потом в гости пришли друзья, и мама посадила всех за стол и дала каждому *по куску* очень красивого и вкусного пирога с вишнями.
(35) Ритуал «посвящения» первокурсников. Дипломники раздают каждому *по гвоздике*.

Leinonen, Marja. 1985. *Impersonal Sentences in Finnish and Russian*. Slavica Helsingensia 3. Hki: University of Helsinki.

Шелякин, М.А. 2006. *Справочник По Русской Грамматике*. drofa.